

Komunikacija kao spona između gramatike i teksta

Lada Badurina. 2021. *Od gramatike prema komunikaciji*. Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Zagreb.

Slojevita povezanost gramatike i komunikacije iscrpno je opisana u knjizi *Od gramatike prema komunikaciji* autorice Lade Badurine, redovite profesorice u trajnome zvanju na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Knjigu čine tri tematske cjeline – *Gramatika i komunikacija*, *Sintaksa složene rečenice i teksta* i *Nove studije o tekstu i diskursu*, u koje su uklopljene dvadeset i dvije jezikoslovne studije. Studije, samostalne ili u suautorstvu s Nikolinom Palašić i Ivom Pranjkićem, nastale su u razdoblju od desetak godina, ali su dopunjene i osvježene novim spoznajama. U konačnici je nastala vrijedna knjiga, u kojoj se studiozno i s mnogo primjera raspravlja o gramatikalizaciji, modalnosti, pragmatikalizaciji, složenim rečeničnim ustrojstvima, polemici, argumentacijskim strategijama, akademskome diskursu... Osim analize gramatičkih kategorija koje jasnije izražavaju komunikacijsku dimenziju u konkretnoj govornoj situaciji (dativ, vokativ, modalni glagoli), mnogo je prostora posvećeno tekstu kao cjelovitoj komunikacijskoj strukturi te analizi pojedinih vrsta tekstova. Pozornost zaokuplja i studija o stereotipima, koji su bitna značajka vica kao tekstne vrste te studija o prepoznatljivu polemičkom stilu kroatista i jezikoslovca Ive Pranjkića. Različiti aspekti gramatičko-komunikacijskih odnosa na kojima se temelji primarna funkcija jezika kao sustava temom su razgovora s autoricom knjige.

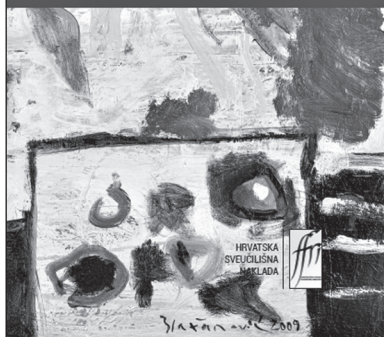
HJ: Za početak, na čemu se temelji povezanost gramatike i komunikacije? Ako se maknemo od strogo formalnoga opisa gramatičkoga modela pojedinoga jezika, gramatička paradigma svakoga jezika odražava komunikacijske potrebe govornika s obzirom na konkretnu govornu situaciju.

LB: Tijesne veze između gramatike i komunikacije posljedica su komunikacijske naravi samoga jezika. Dok gramatika kao opis jezičnoga sustava uspostavlja, kako velite, gramatičke modele, u komunikaciji se jezik ostvaruje u nesagledivu broju mogućih govornih činova. Međutim, važno je napomenuti da u gramatici svakoga prirodnog jezika postoje neke kategorije koje su povezane s govornim činom i s njegovim sudionicima – govornikom i sugovornikom. Spomenut ću ovdje samo neke: recimo lične zamjenice, u prvome redu zamjenice 1. i 2. lica jednine (kojima se upućuje na sudionike govornoga čina), obraćanja (vokativne konstrukcije), imperativne konstrukcije, kategorija vremena (prezent upućuje na trenutak u kojemu se govori), upitne strukture (jer pitanjima se uspostavlja kontakt među sugovornicima, započinje i/ili održava komunikacija), poticajne čestice, uzvici, modalni izrazi... O nekima od tih tema pišem u studijama u prvoj cjelini.

HJ: U formalnim gramatikama najčešće se donose primjeri koji odgovaraju vrsti rečenice koja se opisuje, a ne, izuzmemo li primjere iz književnih djela koji su

Lada Badurina

OD GRAMATIKE PREMA KOMUNIKACIJI

najčešći u hrvatskim gramatikama, stvarne rečenice proizišle iz pisane ili govorene prakse. Može li se ipak generalizirati, pa reći da sintaktičko ustrojstvo teksta ovisi o sadržajnim, stilskim, pragmatičkim i drugim obilježjima pojedinoga teksta koji se ostvaruje u određenoj komunikacijskoj praksi? Kojim su tekstovima, primjerice, svojstvene asindetske (bezvezničke) rečenice?

LB: Ovo je pitanje i metodološki vrlo relevantno: mislim pritom na odabir jezičnih izvora na kojima će se temeljiti gramatički opis (ili propis). S obzirom na to postoje različite gramatičarske prakse i tradicije, pa onda i različiti tipovi gramatika. Neke su zasnovane na tzv. modelskim (konstruiranim) primjerima koji se u velikoj mjeri oslanjaju na autorovu „intuiciju”, neke posežu za primjerima iz lijepe književnosti, a neke se oslanjaju na primjere iz korpusa. Moram odmah reći da mi se najproblematičnijim čini pozivanje na primjere iz književnih djela, i to zbog toga što je riječ

o visokoindividualiziranome stilu. To je međutim nova tema! Koncentrirat ću se stoga na drugi dio Vašega pitanja. Naravno, (supra)sintaksa teksta ovisi i o njegovu sadržaju, i o namjeni, i o situaciji u kojoj se pojavljuje itd. Smatram da bi funkcionalna gramatika trebala biti senzibilizirana za različite tipove jezičnih uporaba te upozoravati na takve specifičnosti: što je, recimo, obilježje manje formalne komunikacije, a što višega i/ili znanstvenoga stila, što se pojavljuje u jeziku medija ili administracije, što je primjerenije u govoru, a što u pismu i sl. Mislim da je loše ako se gramatičkim pravilima (i jezičnim savjetima) jezična uporaba poželi uniformirati. I, napokon, što se tiče asindetskih ili bezvezničkih struktura, one su možda češće u neformalnoj komunikaciji (npr. *Još jedna uvreda, odlazim!*), ali i u nekim frazeologiziranim/petrificiranim konstrukcijama (*Vodite ljubav, ne rat!* ili *Psi laju – karavana prolazi*). S druge strane u znanstvenim tekstovima – kad je važno eksplicirati tip odnosa među surečenicama, uzročni, posljedični, vremenski i sl. – češće će biti sindetske strukture.

HJ: Treća je cjelina *Nove studije o tekstu i diskursu* najopsežnija u knjizi, pa ćemo joj posvetiti i najviše prostora. Polazite od postavke da u tradicionalnim gramatikama tekst kao jezična jedinica veća od rečenice uopće nije prepoznat. Također ističete da je tekst osnovna komunikacijska jedinica, a ne koja jezična jedinica niže razine. Što sve tekst vrednuje takvom jedinicom?

LB: Da, bliski su mi takvi pogledi na tekst i komunikaciju. Autorstvo spomenutih određenja teksta pripada M. A. K. Hallidayu, tvorcu sistemske funkcionalne teorije i autoru tzv. (sistemske) funkcionalne gramatike. Zanimljiv je to i poticajan gramatički koncept: u gramatičkome se opisu polazi od teksta prema jedinicama niže

razine. Moramo, međutim, podsjetiti na to da je ideja teksta, točnije nadrečeničnoga jedinstva, prisutna i u praškoj funkcionalnoj školi (tzv. funkcionalna/aktualna rečenična perspektiva). Pražani su, naime, razlikovali *rečenicu* kao apstraktnu, gramatičku jedinicu i *iskaz* kao kontekstno uključenu jedinicu, koja ima obavijesno ustrojstvo (tema i rema; dano i novo). Riječju, tek u tekst i kontekst uključena rečenica postaje obavijesna, tek njome se komunicira. O tome je u hrvatskome jezikoslovlju pisao Josip Silić. Dok su praška polazišta bila sintaktička – *od rečenice do teksta* (kako i glasi naslov sjajne knjige prof. Silića objavljene još 1984. godine), Hallidayev je smjer obrnut – *od teksta prema rečenici*. Dakle gramatike funkcionalnoga predznaka (i to ne samo Hallidayeva) na ovaj ili onaj način uključuju tekst.

HJ: U trećemu poglavlju, uz opis teorijskih i metodoloških pristupa tekstu, bavite se i nekim konkretnim aspektima teksta. Između ostaloga opširnije se bavite vjernim pratiteljem gotovo svakoga znanstvenog teksta – fusnotom. Što Vas je potaknulo na to da se posvetite fusnotama, koje često podlegnu, kako ste zaključili „nemilim sudbinama... da ostanu nepročitane“?

LB: Fusnote su mi draga tema! Postoji za to, možda, i jedan subjektivan razlog: s količinom teksta koji ispisujem ispod crte često pretjerujem! No postoje, naravno, i ozbiljniji razlozi! Istina, fusnote se najčešće pojavljuju, ali ne i nužno, u znanstvenim tekstovima (znanstveni tekst može i bez njih, one nisu dokaz ni potvrda znanstvenosti), a manje-više sporadično mogu se pojavljivati i u drugim tipovima tekstova. Nema sumnje odučujuće je kad ih nađemo u romanu, o čemu je riječ u studiji o fusnotama u romanima Milorada Stojevića. No što me konkretno zanimalo u vezi s fusnotama? U prvome redu kakav je odnos teksta pisana *ispod crte* spram glavnoga teksta ili, drugim riječima, je li riječ o jednome jedinstvenom tekstu ili o više njih. Da bi se odgovorilo na to pitanje, prvo treba odrediti što je tekst i kako se utvrđuju njegove granice.

HJ: U knjizi ističete da je, dijelom zbog nasljeđa strukturalizma, u čijemu je središtu jezik kao sustav, uporabna, tj. govorna dimenzija jezika manje zastupljena u jezikoslovnim istraživanjima. Koji su još tekstni, tj. diskursni, obrasci i tipovi temom Vaše knjige?

LB: Nakon što sam knjigu *Između redaka* (2008.) završila svojevrsnim prilogom teoriji trača, teme kao da su se jedna za drugom same otvarale. Raspon je, čini se, prilično širok: dijalog i polemički dijalog, argumentacija u polemičkome diskursu, jezična i pragmatička obilježja psovke, kletva i psovka, naposljetku i vic. Svaka na svoj način te su me teme zaokupljale i veselile. Vjerojatno ne slučajno, neke su studije nastale u dijalogu/komunikaciji, naime u suautorstvu s Nikolinom Palašić i/ili Ivom Pranjkovićem.

HJ: Knjigu završavate raspravama o vicu kao kratkoj tekstnoj formi prepoznatljivoj po komičnome obratu na kraju, a jedno o imanentnih obilježja viceva svakako je kategoriziranje koje se temelji na društvenim stereotipima. Koje stereotype pronalazite u vicevima kojima ste se bavili?

LB: Ne samo po tipičnoj strukturi, vicevi su prepoznatljivi i po tipiziranim likovima ustaljenih/zadanih karakternih osobina. Sjetimo se samo Dudeka (Zagorca), koji je redovito priglup i za život nesposoban, Bodul/bodul, kao i Škot, patološki je škrt, Hercegovac je promoćuran i nadmen, Bosanac (Mujo/Haso/Suljo), dobroćudan i budalast, Crnogorac je nadasve lijen i upravo patetično i epski ponosan... Pristajanje uz te stereotipe uvjet je za razumijevanje vica, njegova komičnoga obrata. U tome smislu govori se o pragmatičkoj kompetenciji: stereotipi se ne propituju i ne problematiziraju (naravno da nisu svi Bosanci ili Zagorci priglupi itd.), nema vrijeđanja ni ljutnje – to su tek vicem i u vicu zadane konvencije. Uglavnom, u dvama tekstovima o vicevima mislim da sam to potkrijepila i lijepim primjerima, malom antologijom viceva. Možda bih i ovdje mogla završiti jednim (meta)vicom koji će, mislim, ponajbolje ilustrirati ovo o čemu sam govorila:

Mujo u Njemačkoj dolazi na razgovor za posao i šef ga pita:

- Kako se zoveš?
- Mujo.
- Odakle si?
- Iz Bosne.
- Teško ćeš kod nas naći posao. Vi Bosanci poznati ste kao lijenčine.
- A ne, ne! To su Crnogorci! Mi Bosanci smo glupi!

HJ: Autorici Ladi Badurini zahvaljujemo na razgovoru, a čitatelje pozivamo da se opširnije upoznaju sa sadržajem ove vrijedne i zanimljive knjige.